

УДК 342.9:336.71

Ю. О. Корольов, здобувач кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто сутність та зміст адміністративно-правового статусу службовців Національного банку України. Структурними елементами адміністративно-правового статусу є посадові права, службові обов'язки, обмеження й заборони, юридична відповідальність.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, права, обов'язки, обмеження, заборони, відповідальність, службовці, Національний банк України.

Постановка проблеми. Національний банк України у системі центральних органів державного управління займає особливе місце. Так, у Законі України “Про Національний банк України” визначено, що він є центральним банком України, зі статусом спеціального центрального органу [12]. Реалізацію функцій (повноважень) центрального банку здійснюють службовці Національного банку України.

Метою статті є визначення поняття та розкриття сутності, змісту адміністративно-правового статусу службовців Національного банку України.

Аналіз досліджень і публікацій. Адміністративно-правовий статус Т. О. Коломoeць розглядає як сукупність суб'єктивних прав та обов'язків, закріплених нормами адміністративного права за певним суб'єктом [3, с. 64].

У понятті адміністративно-правового статусу державного службовця О. В. Литвин звертає увагу на визначений чинним законодавством перелік суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, гарантій їх реалізації, а також обмежень [7].

У. І. Ляхович звертає увагу на те, що адміністративно-правовий статус державного службовця є частиною його загального правового статусу, який визначає місце і призначення державного службовця [8].

У свою чергу, Л. В. Крупнова визначає, що до складу адміністративно-правового статусу працівника державної виконавчої служби слід відносити права, обов'язки та відповідальність [4].

Здійснюючи власні дослідження, Н. О. Армаш доходить висновку, що адміністративно-правовий статус посади керівника органу виконавчої влади виражається сукупністю нормативно визначених прав і обов'язків, характеризується

ся специфічним обов'язком нести відповідальність [2, с. 7].

А. М. Авторгов звертає увагу на те, що адміністративно-правовий статус державного виконавця виражається сукупністю нормативно визначених прав й обов'язків, правосуб'єктності, компетенції та відповідальності [1].

У своєму дослідженні В. В. Мозоль визначає, що складовими адміністративно-правового статусу посадової особи податкової міліції є її повноваження (права й обов'язки), правообмеження та заборони, гарантії реалізації повноважень та юридична відповідальність [10].

Виклад основного матеріалу. Адміністративно-правовий статус службовців Національного банку України визначається та регулюється чинним законодавством, а саме: Конституцією України [5], Законом України “Про Національний банк України” [12], Законом України “Про банки і банківську діяльність” [13], Законом України “Про державну службу” [14], Законом України “Про засади запобігання і протидії корупції” [15], Правилами внутрішнього трудового розпорядку працівників Національного банку України [11], іншими законодавчими актами України та нормативно-правовими актами Національного банку України.

На основі аналізу поглядів науковців-юристів, законодавчих та нормативно-правових актів Національного банку України, а також службово-трудої діяльності службовців Національного банку України автором запропоновано наступне визначення поняття адміністративно-правового статусу службовців Національного банку України – це правова категорія, визначена законодавчими та нормативно-правовими актами сукупність структурних елементів – посадових прав, службових обов'язків, юридичної відповідальності, обмежень і заборон, які визначають призначення, роль, місце, порядок взаємовідносин у системі службово-трудої відносин

центрального банку та межі службово-трудової діяльності службовців Національного банку України, вказують на відмінність від адміністративно-правового статусу інших суб'єктів державних службовців.

Першим структурним елементом адміністративно-правового статусу службовців Національного банку України є *посадові права*, які надані для виконання службових обов'язків та охоплюють декілька груп, а саме: права громадянина України; права державного службовця України та права службовця Національного банку України.

Вони складаються із загальних та основних посадових прав службовців Національного банку України.

Загальні посадові права службовців Національного банку України визначаються у розділі II Конституції України [5] та у ст. 11 Закону України "Про державну службу" [14], охоплюють права громадянина України та права державного службовця.

Характерною особливістю загальних посадових прав є те, що вони відображають загальні правила поведінки й діяльності службовців Національного банку України, умови та заходи організаційного характеру, якими забезпечується реалізація загальних службових обов'язків на відповідних посадах у Національному банку України.

Основні посадові права службовців Національного банку України визначаються Законом України "Про Національний банк України" [12], Законом України "Про банки та банківську діяльність" [13], а також Правилами внутрішнього трудового розпорядку працівників Національного банку України [11], які охоплюють права службовців Національного банку України.

Основні посадові права службовців є похідними від функцій (повноважень) Національного банку України і відображають їх службово-трудова поведінку й діяльність. Основні посадові права забезпечують реалізацію службовцями основних службових обов'язків на відповідних посадах у Національному банку України.

Другим структурним елементом адміністративно-правового статусу службовців Національного банку України є *службові обов'язки*, які охоплюють декілька груп, а саме: обов'язки громадянина України; обов'язки державного службовця України та обов'язки службовця Національного банку України. Службові обов'язки характеризують сутність та зміст службово-трудова поведінки й діяльності службовців Національного банку України.

Вони складаються із загальних та основних службових обов'язків службовців Національного банку України.

Загальні службові обов'язки службовців Національного банку України визначаються у розділі II Конституції України [5] та у ст. 10 Закону України "Про державну службу" [14]. Вони охоплюють обов'язки громадянина України та обов'язки державного службовця України. Загальні службові обов'язки відображають загальні вимоги до службово-трудова поведінки й діяльності службовців Національного банку України.

Основні службові обов'язки службовців Національного банку України визначаються Законом України "Про Національний банк України", Законом України "Про банки та банківську діяльність", а також Правилами внутрішнього трудового розпорядку працівників Національного банку України [12, 13, 11], які охоплюють службові обов'язки службовців Національного банку України щодо реалізації функцій (повноважень) Національного банку України.

Основні службові обов'язки службовців є похідними від функцій (повноважень) Національного банку України і відображають вимоги до службово-трудова поведінки й діяльності. Службовцям Національного банку України необхідно своєчасно і якісно реалізовувати основні службові обов'язки, а також виконувати доручення безпосереднього керівництва та розпорядження Правління Національного банку України.

З початком службово-трудова діяльності у Національному банку України службовець, крім посадових прав і службових обов'язків, свідомо та добровільно приймає встановлені законодавчими та нормативно-правовими актами обмеження й заборони.

Обмеження й заборони є третім структурним елементом адміністративно-правового статусу службовців Національного банку України. Це спеціальні вимоги, встановлені законодавством правові бар'єри перед можливими зловживаннями службовцями, для створення належних умов службово-трудова поведінки й діяльності щодо реалізації функцій (повноважень) Національного банку України.

Обмеження й заборони, які застосовуються при прийнятті службовця на службово-трудова діяльність у Національному банку України, закріплені у Законі України "Про банки та банківську діяльність", Законі України "Про державну службу", Правилах внутрішнього трудового розпорядку працівників Національного банку України. Серед них, зокрема, є такі:

- службовці банку при вступі на посаду підписують зобов'язання щодо збереження банківської таємниці;
- на державну службу не може вступити особа, яка: за рішенням суду визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена; має судимість за вчинення умисного злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку; відповідно до вироку суду позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з реалізацією функцій держави, або обіймати відповідні посади; піддавалася адміністративному стягненню за корупційне правопорушення – протягом року з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили; має громадянство іншої держави;
- не допускається призначення особи на посаду державної служби, на якій вона буде безпосередньо підпорядкована близькій особі;
- забороняється вимагати від особи, яка претендує на зайняття вакантної посади державної служби, документи, не передбачені законодавством;
- при прийнятті на службово-трудова діяльність особа підписує Попередження про спеціальні обмеження [13, ст. 61; 14, ст. 15, 22; 11, п. 2.5, 2.7].

Обмеження й заборони, які застосовуються при проходженні службовцем службово-трудова діяльності у Національному банку України, закріплені у Законі України “Про Національний банк України”, Законі України “Про банки та банківську діяльність”, Законі України “Про державну службу”, Правилах внутрішнього трудового розпорядку працівників Національного банку України, а саме:

- одна й та сама особа не може бути Головою Національного банку України більше ніж два строки підряд;
- особа на час перебування на посаді Голови Національного банку України або заступника Голови зупиняє членство в політичній партії;
- особа не може бути Головою Національного банку України або заступником Голови, якщо вона має представницький мандат або обіймає чи обіймала посаду керівника органу державної влади чи іншого державного органу (якщо не минув один рік з дня її звільнення з такої посади);
- Голова Національного банку України, його заступники, члени Правління Національного банку України та інші службовці Національного банку України згідно з переліком посад, затвердженим Правлінням Національного банку України, не можуть бути народними депутатами України, членами Уряду України, займатися підприємницькою діяльністю, виконувати ро-

боту за сумісництвом, крім викладацької, наукової та іншої творчої діяльності;

- Голові Національного банку України, його заступникам, членам Правління Національного банку України та іншим службовцям забороняється отримувати позики від будь-яких інших кредитних установ, за винятком Національного банку України;
- службовцям Національного банку України забороняється входити до керівних органів та бути акціонерами банків;
- службовцям Національного банку України забороняється розголошувати інформацію, що становить державну таємницю, банківську таємницю або іншу конфіденційну інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, і в разі припинення роботи в Національному банку України;
- службовці Національного банку України та залучені ним особи не несуть особистої відповідальності за будь-які дії або бездіяльність, якщо вони діяли добросовісно та на законних підставах. Позови, подані проти таких осіб, вважаються позовами, поданими проти Національного банку України;
- службовці Національного банку України не мають права організувати страйки та брати в них участь;
- службовці Національного банку України під час реалізації службових обов'язків не мають права вчиняти дії, що демонструють їх політичні погляди або свідчать про особливе ставлення до певних політичних партій;
- забороняється в робочий час відривати службовців від їх безпосередньої роботи, викликати або змушувати їх виконувати громадські обов'язки чи здійснювати різного роду заходи, не пов'язані зі службово-трудова діяльністю [12, ст. 18, 20, 65, 66; 13, ст. 79; 14, ст. 13; 11, п. 6.9, 6.10].

Обмеження й заборони визначені певними законодавчими та нормативно-правовим актами, котрі ставлять службовців Національного банку України в юридичні рамки, вихід за які тягне застосування юридичної відповідальності.

Четвертим структурним елементом адміністративно-правового статусу службовців Національного банку України є *юридична відповідальність* – нормативно передбачені державно-владні заходи примусового характеру, що настають як реакція керівних органів або керівників структурних підрозділів на вчинення службовцем Національного банку України правопорушення, пов'язаного з невиконанням службових обов'язків.

Виходячи з цього, Д. М. Лук'янець визначає, що види юридичної відповідальності мають спільну концептуальну основу, тобто систему

принципів, яка покладена в основу правової реалізації. Вихідним є принцип відповідальності у нормативному регулюванні. Його сутність полягає в тому, що у випадку відхилення поведінки адресата відповідної норми від припису цієї норми, з боку суб'єкта, що встановив цю норму, або ним уповноваженого органу, повинна бути певна реакція. У змісті принципу відповідальності виділяються дві складові, зміст яких визначатиме нормативну модель відповідальності, а саме нормативну модель відхилення від норми і нормативну модель реакції на відхилення [9].

Відповідно до Закону України “Про державну службу” до службовця Національного банку України можна застосовувати юридичну відповідальність наступних видів – дисциплінарну, адміністративну, матеріальну або кримінальну відповідальність згідно із чинним законодавством [14].

Під *дисциплінарною відповідальністю* відповідно до діючого законодавства України слід розуміти вид юридичної відповідальності, а саме сукупність адміністративно-правових відносин, які полягають у застосуванні заходів дисциплінарного впливу на службовців Національного банку України у порядку службового підпорядкування за порушення правил службово-трудої дисципліни, що не підпадають під дію карної відповідальності.

Дисциплінарна відповідальність службовців Національного банку України передбачена Кодексом законів про працю України [6], Законом України “Про державну службу” [14], Правилами внутрішнього трудового розпорядку працівників Національного банку України [11].

Підставою для дисциплінарної відповідальності службовців Національного банку України є дисциплінарна провина, сутність якої полягає у невиконанні або неналежному виконанні службових обов'язків, за яку згідно з Правилами внутрішнього трудового розпорядку працівників Національного банку України передбачено дисциплінарну відповідальність.

До службовців Національного банку України застосовуються наступні види дисциплінарної відповідальності: у порядку, встановленому законами України; у порядку встановленому Кодексом законів про працю; відповідно до Правил внутрішнього трудового розпорядку, а саме: дисциплінарні стягнення – догана або звільнення.

До службовців Національного банку України, крім дисциплінарних стягнень, можуть застосо-

уватися такі заходи дисциплінарного впливу: попередження про неповну службу відповідність; затримка до одного року у присвоєнні чергового рангу або у призначенні на вищу посаду.

Адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, що полягає у покладенні на службовців Національного банку України, які вчинили діяння, що містить ознаки адміністративного правопорушення, санкцій особистого, майнового чи морального характеру. Службовці Національного банку України є спеціальними суб'єктами адміністративної відповідальності.

Підставою для адміністративної відповідальності службовців Національного банку України є порушення загальнообов'язкових правил, які передбачені законодавчими та нормативно-правовими актами, якщо дотримання цих правил визначають службові обов'язки службовців Національного банку України. До таких службовців застосовуються лише два види адміністративних покарань – попередження та штрафи.

Матеріальна відповідальність службовця Національного банку України настає за службову провину, в результаті якої спричинено матеріальну шкоду державі, Національному банку України або клієнту. Відповідальність виражається у відшкодуванні службовцем Національного банку України заподіяної шкоди. Службовець Національного банку України до матеріальної відповідальності також може бути притягнутий паралельно до дисциплінарної відповідальності.

Кримінальна відповідальність службовця Національного банку України настає за дії, передбачені статтями Кримінального кодексу України як посадових злочинів, а саме зловживання владою, перевищення службових повноважень, халатність.

Реалізація норм адміністративно-правового статусу службовців Національного банку України має відбуватися через створення правового механізму реалізації адміністративно-правового статусу службовців Національного банку України.

Висновки. Таким чином, сутність та зміст адміністративно-правового статусу службовців Національного банку України має постійно оновлюватися: по-перше, шляхом нормативно-правового закріплення на законодавчому рівні посадових прав і службових обов'язків, які є невід'ємною частиною правового становища службовців Національного банку України; по-друге – створенням реального правового механізму реалізації адміністративно-правового статусу.

Список літератури

1. Авторгов А. М. Адміністративно-правовий статус державного виконавця / А. М. Авторгов // Вісник ЛДУВС. – 2008. – № 1. – С. 222–229.
2. Армаш Н. О. Адміністративно-правовий статус керівників органів виконавчої влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Н.О. Армаш. – К., 2005. – 18 с.

3. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України / Т. О. Коломоєць // Академічний курс : підручник. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
4. Крупнова Л. В. Адміністративно-правовий статус працівника державної виконавчої служби України [Електронний ресурс] / Л. В. Крупнова. – Режим доступу: http://disertaciya.org.ua/disertaciya_1_117.html.
5. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 23.07.1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
7. Литвин О. В. Адміністративно-правове регулювання статусу державного службовця в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Литвин. – Режим доступу : <http://mydisser.com/en/catalog/view/6/352/2207.html>.
8. Ляхович У. І. Організаційно-правове забезпечення реалізації адміністративно-правового статусу державного службовця [Електронний ресурс] / У. І. Ляхович. – Режим доступу: <http://www.dissertation.com.ua/node/675100.html>.
9. Лук'янець Д. М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми право реалізації : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Д. М. Лук'янець. – К., 2007. – 43 с.
10. Мозоль В. В. Адміністративно-правовий статус посадової особи податкової міліції (організаційно-правові аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / В. В. Мозоль. – Ірпінь. – 2006. – 21 с.
11. Правила внутрішнього трудового розпорядку працівників Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FF/2009-2/09jslvcu.paf>.
12. Про Національний банк України : закон України // ВВР. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
13. Про банки і банківську діяльність : закон України від 07.12.2000 № 2121-III // ВВР. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.
14. Про державну службу : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doc-catalog/document?id=108652>.
15. Про засади запобігання і протидії корупції : закон України // Юридичний вісник України. – 2011. – 18–24 червня. – № 25.

Отримано 16.10.2013

Анотація

В статті розглядається сутність і зміст адміністративно-правового статусу службовців Національного банку України. Структурними елементами адміністративно-правового статусу є посадові права, службові обов'язки, обмеження та заборони, юридична відповідальність.

Summary

The article investigates the nature and content of administrative and legal status of National Bank of Ukraine officials. The powers, duties, limitations and prohibitions, legal responsibility are the structural elements of the administrative and legal status.

УДК 342.951:346.9

Т. В. Маланчук, асистент кафедри цивільно-правових дисциплін та банківського права ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”

ОРГАНИ ГАЛУЗЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ)

У статті досліджуються питання класифікації суб'єктів адміністративно-правового регулювання роздрібною торгівлю; визначення функцій та статусу органів влади, оптимізації їх кількості у сфері регулювання роздрібною торгівлю України; ієрархії суб'єктів управління, що безпосередньо здійснюють управлінський вплив на торговельну діяльність; ролі в управлінні торговельною діяльністю та її регулюванні органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: торговельна діяльність, роздрібна торгівля, органи галузевої компетенції, органи місцевого самоврядування, органи спеціальної компетенції.

Постановка проблеми. В науці адміністративного права правовідносини в галузі торгівлі висвітлювались, насамперед, в контексті державного

управління. Це пояснюється тим, що раніше домінувала й зміцнювалась державна власність, і держава була покликана за допомогою системи своїх органів організувати ефективне управління. Нині ситуація докорінно змінилася: зміна структури власності призвела і до зміни структури самого

© Т. В. Маланчук, 2013